

Toetsen van jonge kinderen

Nienke Lansink, toetsdeskundige/onderwijskundige, Cito

Met medewerking van en dank aan: Herman van Boxtel, Dita Breebaart, Judith Hollenberg-Vos, Irma Koerhuis en Jacqueline Visser.

Dit artikel is eerder gepubliceerd op www.paboweb.nl.

Inleiding

Een toets afnemen bij kleuters. Is dat wel een goed idee? De meningen hierover lopen uiteen. Er wordt veel over gediscussieerd en daarbij lopen de emoties soms hoog op. Door misverstanden en vragen die er leven, verliezen we soms uit het oog waarom kleutertoetsen zijn ontwikkeld. En dat terwijl het heel belangrijk is dat (aanstaande) leerkrachten goed voor ogen hebben wat het doel van toetsen is. Met dit artikel willen we hieraan een bijdrage leveren.

Het artikel bestaat uit twee delen:

1. Een overzicht van veelgestelde vragen met bij elke vraag een kort antwoord.
2. Meer informatie over belangrijke aspecten van het toetsen van jonge kinderen. In een aantal paragrafen komen de volgende onderwerpen aan bod:
 - Wat is toetsen?
 - Het doel van toetsen.
 - De inhoud van toetsen.
 - Hoe gebruik je toetsen?
 - Wat is de relatie met andere leergebieden op de Pabo?
 - Verder lezen en kijken.

De conclusie? Toetsen zijn bedoeld als **hulpmiddel voor de leerkracht** om het onderwijs af te stemmen op de kinderen. Uiteraard heeft het toetsen van kleuters alleen maar zin als de toetsen op een goede manier worden gebruikt en kinderen de toetsen op een ontspannen manier kunnen maken. De toetsen helpen de leerkracht dan bij het volgen van kinderen over een langere periode en bieden de leerkracht aanknopingspunten voor het afstemmen van het onderwijsaanbod op de behoeften van het kind.

Samen met informatie uit andere bronnen (zoals observaties, gesprekken en portfolio) maken de toetsen het beeld van het kind compleet!

DEEL 1

Veelgestelde vragen

Wat wordt van scholen in groep 1 en 2 (minimaal) gevraagd als het gaat om toetsen?

Meer informatie in paragraaf 4 over het gebruik van toetsen.

Wat vraagt toetsing van de leerkracht?

Een goede basiskennis! Zowel over evaluatie in het algemeen als over toetsen in het bijzonder. Dat is een belangrijke randvoorwaarde om evaluatie-instrumenten (zoals observatielijsten en toetsen) op een juiste manier te kunnen gebruiken.

Drie aspecten lichten we eruit:

1. Een leerkracht moet in staat zijn om een evaluatie-instrument te selecteren dat past bij het doel dat ze voor ogen heeft (= het instrument moet de informatie opleveren die ze zoekt).
2. Het is heel belangrijk dat de leerkracht de aanwijzingen uit de handleiding van het evaluatie-instrument opvolgt.
3. De leerkracht moet een prettige en ontspannen sfeer kunnen creëren waarin de toets wordt afgenomen. Deze aspecten zijn van groot belang om tot een betrouwbare en valide meting te komen.

Een start maken met het verwerven van de benodigde basiskennis? Lees het hele artikel!

Wat vraagt toetsing van de kinderen?

Het kind moet in staat zijn om de toets te maken oftewel 'toetsbaar' zijn. Het moet zich veilig voelen, er moet geen sprake zijn van andere blokkades (bijvoorbeeld een te beperkte (of geen) beheersing van het Nederlands), het moet zich kunnen concentreren op een taak en het moet instructies op kunnen volgen. Is een kind niet toetsbaar? Neem de toets dan **niet af!**

Meer informatie in paragraaf 4 over het gebruik van toetsen.

Wat zeggen de toetsen en hoe kun je ze het beste gebruiken?

Dat is afhankelijk van (het doel van) de toets. In de handleiding van een toets wordt dit beschreven. De kleutertoetsen van Cito bijvoorbeeld, zijn bedoeld om kinderen in hun ontwikkeling te volgen. Aan de hand van het toetsresultaat kan de leerkracht bekijken of een kind vooruitgaat en hoe het kind zich ontwikkelt in vergelijking met leeftijdsgenootjes. Daarnaast kan de leerkracht met het toetsresultaat signaleren of een kind mogelijk extra hulp of meer uitdaging nodig heeft. Om daarover een gefundeerd besluit te kunnen nemen, moet de leerkracht wel eerst meer informatie verzamelen.

Meer informatie in de paragrafen 2 en 4 over het doel en het gebruik van toetsen.

Wat kunnen scholen met de toetsen doen (is het een indicatie, is het een beoordeling, hoe ga je om met de vaardigheidsniveaus A t/m E en I t/m V)?

Dat is ook weer afhankelijk van (het doel van) de toets. De toetsen zijn niet bedoeld om het leren te beoordelen, maar juist om het leren te **ondersteunen**.

Met de vaardigheidsscores van opeenvolgende meetmomenten kan de leerkracht bekijken of een kind ten opzichte van zichzelf gegroeid is. Door de vaardigheidsscore om te zetten naar een vaardigheidsniveau (A t/m E of I t/m V) kan de leerkracht zien hoe het kind zich ontwikkelt ten opzichte van leeftijdsgenootjes. De niveau-indelingen bieden de leerkracht dus een **interpretatiekader**. Daarnaast kan de leerkracht het toetsresultaat nader analyseren door te kijken hoe het kind scoort op de verschillende onderdelen van een leergebied (bijvoorbeeld getalbegrip, meten en meetkunde binnen rekenen). Dat biedt handvatten om het onderwijsaanbod af te stemmen op de behoeften van het kind en daarmee het kind een stapje verder te helpen.

Hoewel de toetsen niet bedoeld zijn om kinderen, leerkrachten of scholen te beoordelen of af te rekenen, kunnen de toetsresultaten wel door leerkrachten **zelf** als input gebruikt worden om op groepsniveau of schoolniveau de kwaliteit van het gegeven **onderwijs te evalueren** (schoolzelfevaluatie, integrale kwaliteitszorg).

Meer informatie in de paragrafen 2 en 4 over het doel en het gebruik van toetsen.

Kun je oefenen voor Cito?

Oefenen is niet nodig en zelfs onverstandig. Oefenen zorgt ervoor dat het toetsresultaat niet meer betrouwbaar is. Waarom? Omdat de kinderen uit de referentiegroep (normgroep) ook niet geoefend hebben voor de toets. Maar nog veel belangrijker: de resulterende score zegt dan vooral iets over 'hoe goed het kind deze specifieke toets kan maken', en niet hoe het bijvoorbeeld staat met zijn taalvaardigheid. Laat de leerkracht de kinderen toch oefenen? En vergelijkt ze vervolgens de resultaten van haar groep met die van de referentiegroep? Dan is dat geen eerlijke vergelijking, maar een vergelijking van 'appels met peren'. Sterker nog: de leerkracht kan ten onrechte denken dat het wel goed gaat met de kennis van haar kinderen. Maar het zou zo maar kunnen dat ze dan niet meer signaleert welke kinderen extra aandacht nodig hebben.

Meer informatie in paragraaf 1.2 over kwaliteitskenmerken.

Kun je van vaardigheidsniveau C naar A?

Ja, dat kan. En andersom (van A naar C) kan ook. En van D naar E. En van C naar B, et cetera. Meer informatie in paragraaf 4 over het gebruik van toetsen.

Is er een relatie tussen de toetsen in groep 1 en 2 en wat daarvoor gebeurt in peuterspeelzaal en kinderopvang?

Ja, de leerkracht van groep 1/2 bouwt voort op 'de bagage' die het kind meebrengt vanuit de peuterspeelzaal of het kinderdagverblijf en zorgt daarmee voor een doorgaande lijn. Dat doen we ook in de toetsen. De toetsen voor groep 1 bijvoorbeeld, bevatten opgaven die aansluiten bij de verschillende niveaus die kinderen in groep 1 hebben. De toets bevat dus ook opgaven die goed passen bij wat kinderen in de peuterleeftijd geleerd hebben, maar ook al een aantal opgaven die goed aansluiten bij wat kinderen in groep 2 gaan leren. Zo zorgen we ervoor dat we met de toetsen de ontwikkeling van de kinderen van peuter tot en met groep 2 kunnen volgen.

Meer informatie in paragraaf 2 en 3 over het doel en de inhoud van toetsen.

Is er een relatie tussen toetsen en VVE en VVE-programma's?

Ja. Beide sluiten aan bij de tussendoelen. De relatie tussen een toets en VVE(-programma's) is afhankelijk van het type toets. Zo zijn er **methodeonafhankelijke toetsen** die scholen kunnen gebruiken bij elk onderwijsaanbod en naast elke (VVE-)methode. Dit zijn toetsen waarmee de ontwikkeling van de vaardigheid van kinderen wordt gevolgd. Daarnaast hebben sommige uitgevers toetsen in hun (VVE-)methoden opgenomen: *methodegeboden toetsen*. Bij die toetsen is er een directe relatie tussen het onderwijsaanbod van een bepaalde periode en de toets die daarop volgt. Dit zijn beheersingstoetsen: beheerst het kind datgene dat ik in de afgelopen periode heb aangeboden? Ze beslaan kleinere leerstofeenheden dan methodeonafhankelijke toetsen.

Meer informatie in paragraaf 2 en 3 over het doel en de inhoud van toetsen.

Hoe kunnen scholen omgaan met vragen van ouders?

We adviseren om proactief te zijn. Beschrijf bijvoorbeeld in de Schoolgids **waarom en hoe** de ontwikkeling van kinderen op school wordt gevolgd. Daarnaast bespreekt de leerkracht tijdens het 'tienminutengesprek' hoe het kind zich ontwikkelt. Daarbij kan ze vertellen dat toetsen slechts één van de vele informatiebronnen vormen. Door verschillende bronnen te combineren komt ze tot een compleet beeld van het kind. Tip: uitgevers van observatie-instrumenten of toetsen hebben soms op hun website informatie voor ouders opgenomen of geven speciale informatiefolders voor ouders uit.

Meer informatie in paragraaf 4 over het gebruik van toetsen.

Zijn er ook goede alternatieven voor toetsen in groep 1 en 2, bijvoorbeeld observeren en registreren?

De ontwikkeling van kinderen kan op verschillende manieren worden gevolgd. Scholen bepalen zelf hoe ze dat doen. Ze kunnen zelf instrumenten ontwikkelen of gebruikmaken van bestaande instrumenten. Het combineren van verschillende instrumenten is ook mogelijk. We geven een aantal voorbeelden van evaluatie-instrumenten:

- Observeren: HOREB, KIJK, OVM, VISEON voor kleuters.
- Toetsen: Rekenen voor kleuters (RvK), Screeningsinstrument Beginnende geletterdheid (SBG), Taal voor kleuters(TvK), Toetspakket Beginnende geletterdheid (TBG), Utrechtse Getalbegrip Toets Revised (UGT-R).

Meer informatie in paragraaf 1.1 over evalueren.

Is er een relatie tussen toetsen en opbrengstgericht werken?

Ja, de leerkracht kan toetsen als hulpmiddel gebruiken om te evalueren of ze de doelen uit haar groepsplan heeft bereikt. Door regelmatig op deze manier **het effect** van haar onderwijsaanbod te evalueren, kan de leerkracht steeds haar aanbod aanpassen aan de verschillende niveaus van de kinderen in haar groep.

Meer informatie in paragraaf 2 over het doel van toetsen

Zijn toetsen in groep 1 en 2 'schadelijk' voor kinderen (zoals wel eens beweerd wordt)?

Nee, zolang een toets wordt gebruikt voor het doel waarvoor de toets is ontwikkeld, de aanwijzingen uit de handleiding worden opgevolgd én de leerkracht een prettige en ontspannen sfeer creëert op het moment dat de toets wordt afgenomen, is een toets niet schadelijk.

Meer informatie in paragraaf 4 over het gebruik van toetsen.

DEEL 2¹

1 Wat is toetsen?

Toetsen is, net als bijvoorbeeld observeren, een vorm van evaluatie. Voordat we verder ingaan op 'toetsen' kijken we daarom eerst verder naar **evalueren** in de context van het onderwijs.

1.1 Evalueren

Vindt Marit het leuk op school? Kan ze al goed knippen? Welke woorden heeft Abdul geleerd? Hoe gaat het met de groep van juf Inge? Is dat een goede school?

Al deze vragen gaan over evaluatie. **Evaluatie is het meten en bepalen van de kwaliteit of de waarde ergens van.** Het bepalen van de waarde houdt ook een waardeoordeel in: we bekijken of het resultaat voldoet aan onze wensen of aan de eisen die we hebben gesteld. De evaluatie kan over van alles gaan: het gevoel van Marit, de ontwikkeling van Marit, de tweede taalontwikkeling van Abdul, de onderwijskwaliteiten van juf Inge, de kwaliteit van het onderwijsaanbod of de kwaliteit van de school. Bij evalueren moeten we vooraf goed bedenken wat we willen meten, welk doel we ermee willen bereiken en welke middelen hierbij kunnen helpen. De evaluatie kan dus gericht zijn op de ontwikkeling van het kind, maar bijvoorbeeld ook op de aanpak van de leerkracht: hoe heeft ze gewerkt aan het doel dat ze wilde bereiken?

Door het onderwijs regelmatig en systematisch te evalueren kan een school het onderwijs optimaal afstemmen op de leerlingen. Door te evalueren kan de leerkracht bijvoorbeeld talenten van kinderen opsporen en benutten, kan ze vaststellen welke leerlingen extra leertijd of hulp nodig hebben en kan ze nagaan of de huidige speelleeromgeving past bij de leerling. Ook kan de leerkracht (en/of school) op groeps- en schoolniveau kijken of het onderwijs aan haar verwachtingen voldoet en waar verbeteringen mogelijk zijn.

In dit artikel richten we ons voornamelijk op wat de leerkracht (in haar groep) doet: het evalueren van de ontwikkeling van de leerlingen (ook wel 'didactische evaluatie' genoemd). Dat kan op verschillende manieren (toetsen is maar één vorm van evalueren) en ook op verschillende momenten gebeuren. Zo kan een leerkracht **na afloop van een bepaalde onderwijsperiode** de ontwikkeling van de kinderen evalueren, maar ook **tijdens het onderwijsleerproces**.

Dagelijkse evaluatie

Een leerkracht is, veelal ongemerkt, dagelijks bezig met evaluatie. Ze observeert kinderen tijdens het spelen en allerlei andere activiteiten in hun natuurlijke omgeving. Ze ziet bijvoorbeeld hoe ze met elkaar praten en samen spelen, hoe ze problemen oplossen en voor welke hoeken, spelmaterialen of activiteiten ze een voorkeur hebben. Daarnaast kan de leerkracht allerlei informatie verzamelen over het spel en werk van een kind. Ze maakt aantekeningen of stelt een portfolio samen, waarin ze belangrijke (karakteristieke) uitingen van het kind bewaart (bijv. foto's, uitspraken en kunstwerken). Gedurende de dag is de leerkracht steeds in gesprek met de kinderen. Tijdens een kringgesprek, bij het spelen in hoeken, tijdens knutselactiviteiten of als een kind wat komt vragen of vertellen. Ook gesprekken met ouders leveren veel informatie, bijvoorbeeld over wat het kind thuis meemaakt, waar het thuis het liefste mee speelt en hoe het zich thuis ontwikkelt. Dit soort authentieke evaluatie-'instrumenten' (dagelijkse observaties, portfolio, gesprekken met het kind met de ouders) geven een leerkracht informatie over wat een kind al beheerst en wat het nog moet leren. Ze zijn bij uitstek geschikt om de individuele mogelijkheden van kinderen zichtbaar te maken, omdat er gekeken wordt naar wat kinderen in de reguliere, dagelijkse context laten zien.

¹ In dit artikel gebruiken wij soms voorbeelden die gekoppeld zijn aan een specifiek meetinstrument. In dit artikel zijn dat steeds toetsen van Cito. Daarmee willen we uiteraard niet suggereren dat alleen toetsen van Cito gebruikt kunnen worden. Andere uitgevers brengen ook toetsen uit waarmee de ontwikkeling van jonge kinderen gevolgd kan worden.

Dagelijkse evaluatie heeft een beperking: het is **subjectief en persoonsgebonden**. Twee leerkrachten kunnen dezelfde 'prestatie' of hetzelfde gedrag verschillend beoordelen. Zo kan de ene leerkracht vinden dat een kind leuk samenspeelt met een ander kind in de Huishoek, terwijl een andere leerkracht van mening is dat het kind vooral zijn eigen zin wil doordrukken en nog beter moet leren om 'echt' samen te spelen. Het is ook mogelijk dat de beoordeling van de leerkracht niet consistent is over de tijd of over leerlingen heen. Wanneer een leerkracht bijvoorbeeld bekijkt of de kinderen een koprol kunnen maken en hoe goed ze dat kunnen, is het zeer waarschijnlijk dat de criteria die ze voor de beoordeling gebruikt niet voor elke leerling op dezelfde manier worden geïnterpreteerd. Denk bijvoorbeeld aan een situatie waarin eerst drie kinderen die heel goed kunnen koprollen aan de beurt komen en vervolgens een kind dat dit minder goed kan. In zo'n situatie is de kans groot dat de koprol van het kind dat als vierde aan de beurt was een lagere waardering krijgt dan wanneer dit kind bijvoorbeeld als eerste aan de beurt was geweest. Daarnaast ontbreekt bij dagelijkse evaluatie vaak een objectieve standaard voor beoordeling. Wanneer spreken we bijvoorbeeld over voldoende actieve betrokkenheid van een kind bij het kringgesprek? Een ander vraagstuk bij dagelijkse evaluaties is of we wel systematisch even veel tijd aan de dagelijkse evaluatie van alle kinderen in de groep besteden of dat we misschien over sommige kinderen minder informatie hebben dan over anderen. Tot slot worden de via dagelijkse evaluaties verzamelde gegevens vaak niet vastgelegd in bijvoorbeeld het leerlingdossier. Door het ontbreken van eenzelfde en door alle leerkrachten gedeeld referentiekader voor het beoordelen en vastleggen van 'prestaties' of gedrag, is het moeilijk om zicht te krijgen op de ontwikkeling over een langere periode in de tijd. Bovendien is op deze manier niet goed te bepalen of de ontwikkeling van een kind voldoende is. Met 'voldoende' bedoelen we hier 'passend bij de mogelijkheden' van het kind.

Systematische evaluatie

Hoewel een leerkracht door dagelijkse evaluatie veel informatie over de leerlingen verzamelt, is het ook belangrijk om meer systematische vormen van evaluatie in te zetten. Zo weet de leerkracht zeker dat ze een goed beeld heeft van alle kinderen. En kan ze een kind op een eerlijke manier vergelijken met andere kinderen en zijn eigen ontwikkeling tot nu toe. Om systematisch te evalueren kan een leerkracht gebruikmaken van **methodeonafhankelijke** toetsen of observatie-instrumenten. Met deze toetsen en instrumenten kunnen op vaste momenten en aan de hand van objectieve standaarden voor alle kinderen betrouwbare gegevens over hun ontwikkeling worden verzameld en geregistreerd. De resultaten kunnen worden gebruikt om waar nodig het onderwijsleerproces bij te sturen en het handelen van de leerkracht beter op het kind af te stemmen. Naast methodeonafhankelijke evaluatie-instrumenten, kan een leerkracht ook *methodegebonden* toetsen of observatie-instrumenten afnemen. Deze evalueren het aanbod van de afgelopen periode, zodat een leerkracht weet welke onderdelen voor een kind of voor de groep nog om extra aandacht vragen.

Het verschil met instrumenten voor dagelijkse evaluatie is dat de leerkracht bij systematische evaluatie van alle kinderen dezelfde informatie verzamelt door de instrumenten bij alle kinderen op vergelijkbare wijze af te nemen en de verkregen informatie beoordeelt volgens vooraf vastgestelde normen. Door de inhoud, de afnameomstandigheden, de instructie en correctie van een toets of observatie-instrument te standaardiseren is het mogelijk om de resultaten van verschillende kinderen met elkaar te vergelijken (en is het ontwikkelen en toepassen van normen zinvol).

Iedere manier van evalueren heeft voor- en nadelen. De kracht zit in de combinatie. Door informatie uit de systematische evaluatie te combineren met die uit de dagelijkse evaluatie ontstaat een goed totaalbeeld van de ontwikkeling van het kind. Het laat zien wat een kind zich tot nu toe eigen heeft gemaakt. Dit geeft de leerkracht handreikingen voor het vervolg, met andere woorden een antwoord op de vraag: Hoe kan ik mijn onderwijs zo goed mogelijk laten aansluiten op het ontwikkelingsniveau en de talenten van het kind?

Wat kan ik het kind nu, in deze fase, het beste aanbieden? Evalueren levert de leerkracht dus een goede basis voor het nemen van beslissingen die helpen het onderwijs aan het kind en de groep te optimaliseren.

1.2 Kwaliteitskenmerken

Leerkrachten moeten kunnen vertrouwen op de kwaliteit van observatielijsten en toetsen. De COTAN, de Commissie Testaangelegenheden Nederland, beoordeelt de kwaliteit van evaluatie-instrumenten op basis van zeven criteria:

1. uitgangspunten van de testconstructie
2. kwaliteit van het testmateriaal
3. kwaliteit van de handleiding
4. normen
5. betrouwbaarheid
6. begripsvaliditeit
7. criteriumvaliditeit

De kwaliteitskenmerken 'betrouwbaarheid' en 'validiteit' lichten we toe.

Betrouwbaarheid

Onder betrouwbaarheid verstaan we de mate waarin we op de uitkomst van een evaluatie kunnen vertrouwen. Bijvoorbeeld: wanneer een toets nogmaals (zonder herinneringseffecten) bij hetzelfde kind afgenomen zou worden, moet de uitkomst (ongeveer) hetzelfde zijn. Betrouwbaarheid is de mate waarin leerkrachten staat kunnen maken op de uitkomsten van een evaluatie-instrument, dat wil zeggen de mate waarin de uitkomsten consistent, nauwkeurig en reproduceerbaar zijn (dus vrij van meetfouten). De betrouwbaarheid geeft dus de accuraatheid van het meetresultaat aan.

Bij dagelijkse evaluaties is het moeilijker tot een betrouwbare meting te komen dan bij gestandaardiseerde instrumenten. Gestandaardiseerde toetsen zijn nooit 100% betrouwbaar, maar doordat hierbij duidelijke afspraken zijn gemaakt over wanneer een antwoord goed of fout is en doordat de toetsomstandigheden steeds zoveel mogelijk hetzelfde zijn, levert deze vorm van evaluatie meer betrouwbare informatie op.

Een kenmerk dat met betrouwbaarheid samenhangt is **objectiviteit**. Dat is een bijzondere vorm van betrouwbaarheid. Objectiviteit houdt in dat de meting niet is beïnvloed door de subjectiviteit van degene die observeert of meet. Als we bij een observatie verwachtingen over het gedrag van een kind laten meewegen (bijvoorbeeld door ervaringen met een ouder broertje of zusje of door het opleidingsniveau van de ouders), is onze observatie gekleurd. Maar ook als we ons niet aan de voorschriften van de toets houden en bijvoorbeeld een opgave goed rekenen die volgens de handleiding fout is, of als we de instructie van de toets veranderen, neemt de objectiviteit af. Juist door de standaardisering van de toetsprocedure kan subjectiviteit worden ingeperkt.

Validiteit

Validiteit (of geldigheid) is de mate waarin een instrument meet wat het beoogt te meten. Anders gezegd gaat het bij validiteit om de vraag of de uitkomst van de evaluatie de informatie biedt waarin we geïnteresseerd zijn en of we op basis daarvan de gewenste beslissingen kunnen nemen. Hierbij is niet alleen een taak weggelegd voor de maker van het instrument, maar zeker ook voor de gebruiker. De maker moet duidelijk verwoorden wat de gebruiker met de toets kan meten en moet ervoor zorgen dat de opgaven of observatiepunten dit ook daadwerkelijk meten. De gebruiker moet op basis van deze informatie zelf een keuze maken of de toets de informatie oplevert die hij/zij nodig heeft. Een toets kan nog zo betrouwbaar en objectief zijn, maar als we een toets gebruiken die bedoeld is om de taalontwikkeling te volgen terwijl we de werkhouding willen meten, dan is de meting niet passend bij het doel dat de gebruiker voor ogen had.

Er zijn verschillende soorten validiteit. Voor meer informatie hierover verwijzen we naar de publicaties 'Toetsen op school' (zie 'Verder lezen en kijken').

'Afrekencultuur' en 'calculerend gedrag'

Scholen maken zich soms zorgen over de vraag of toetsen en het toezicht van de Inspectie, al dan niet bedoeld, bijdragen aan een 'afrekencultuur' en 'calculerend gedrag'. Het zou er bijvoorbeeld toe leiden dat scholen de kinderen extra goed voorbereiden op de toetsen. Is dat de bedoeling?

Nee! Als dit gebeurt, zijn dit ongewenste effecten. De toetsen zijn niet bedoeld om 'af te rekenen'. Een leerlingvolgsysteem is een hulpmiddel om het onderwijs te verbeteren en te kijken waar je staat ten opzichte van ander scholen. Met de toetsen krijgt de school meer inzicht in welke kinderen extra hulp of extra uitdaging nodig hebben. De school kan hierdoor het onderwijsaanbod beter afstemmen op de behoeften van kinderen. Als je gaat oefenen met de toetsen om 'de cijfers' op te krikken, houd je jezelf voor de gek en doe je het kind te kort. Het kind is gebaat bij een eerlijke meting, zodat de leerkracht handvatten heeft om het onderwijsaanbod aan te laten sluiten op de behoeften van het kind. Het belang van het kind moet ook bij het gebruik van toetsen voorop staan!

2 Het doel van toetsen

Toetsen is géén doel op zich. Een toets is een **hulpmiddel** om leerkrachten te ondersteunen bij het nemen van beslissingen, zodat ze kinderen een passend onderwijsaanbod kunnen bieden.

Toetsen worden voor verschillende doelen ingezet. Er zijn toetsen die tot doel hebben:

1. De ontwikkeling en prestaties van individuele kinderen te beoordelen, dat wil zeggen kinderen te selecteren, te classificeren (bijv. Eindtoets Basisonderwijs, NIO), te plaatsen en te certificeren (bijv. eindexamens voortgezet onderwijs).
2. Het verloop van het onderwijsleerproces te beoordelen en op basis van de verzamelde informatie het onderwijs eventueel aan te passen (bijv. LVS-toetsen).
3. De kwaliteit van het Nederlandse onderwijs te beoordelen (bijv. PPO).
Bij kleuters worden voornamelijk toetsen voor het evalueren van het onderwijsleerproces gebruikt. Daarom gaan we alleen verder in op dit type toetsen.

Toetsen voor het evalueren van het onderwijsleerproces

Het doel van dit type toetsen is de leerkracht te informeren over het verloop van het leerproces bij de kinderen. Op basis van die informatie kan het onderwijs aan individuele kinderen of groepen kinderen indien nodig worden aangepast.

Methodegebonden toetsen hebben over het algemeen betrekking op de leerinhouden die in de afgelopen les of lessen aan de orde zijn geweest. Op basis van de resultaten op deze toetsen kan de leerkracht zien of leerlingen de zojuist aangeboden leerstof voldoende beheersen.

Met **methodeonafhankelijke toetsen** kan de leerkracht op vaste momenten in het schooljaar op een betrouwbare manier en aan de hand van objectieve standaarden informatie verzamelen over de vaardigheid van kinderen op basis van grotere leerstofeenheden dan bij methodegebonden toetsen. In het PO zijn de meest gebruikte methodeonafhankelijke toetsen de toetsen van het Cito Volgstelsel primair en speciaal onderwijs (voorheen LOVS). Deze toetsen maken het niet alleen mogelijk de vaardigheid van een kind vast te stellen en te vergelijken met die van groepsgenoten, maar ook om de ontwikkeling van deze vaardigheid gedurende de schoolloopbaan te volgen. Dit is mogelijk doordat de scores op de verschillende toetsen voor eenzelfde vaardigheid 'vertaald' kunnen worden naar dezelfde onderliggende meetschaal, de vaardigheidsschaal.

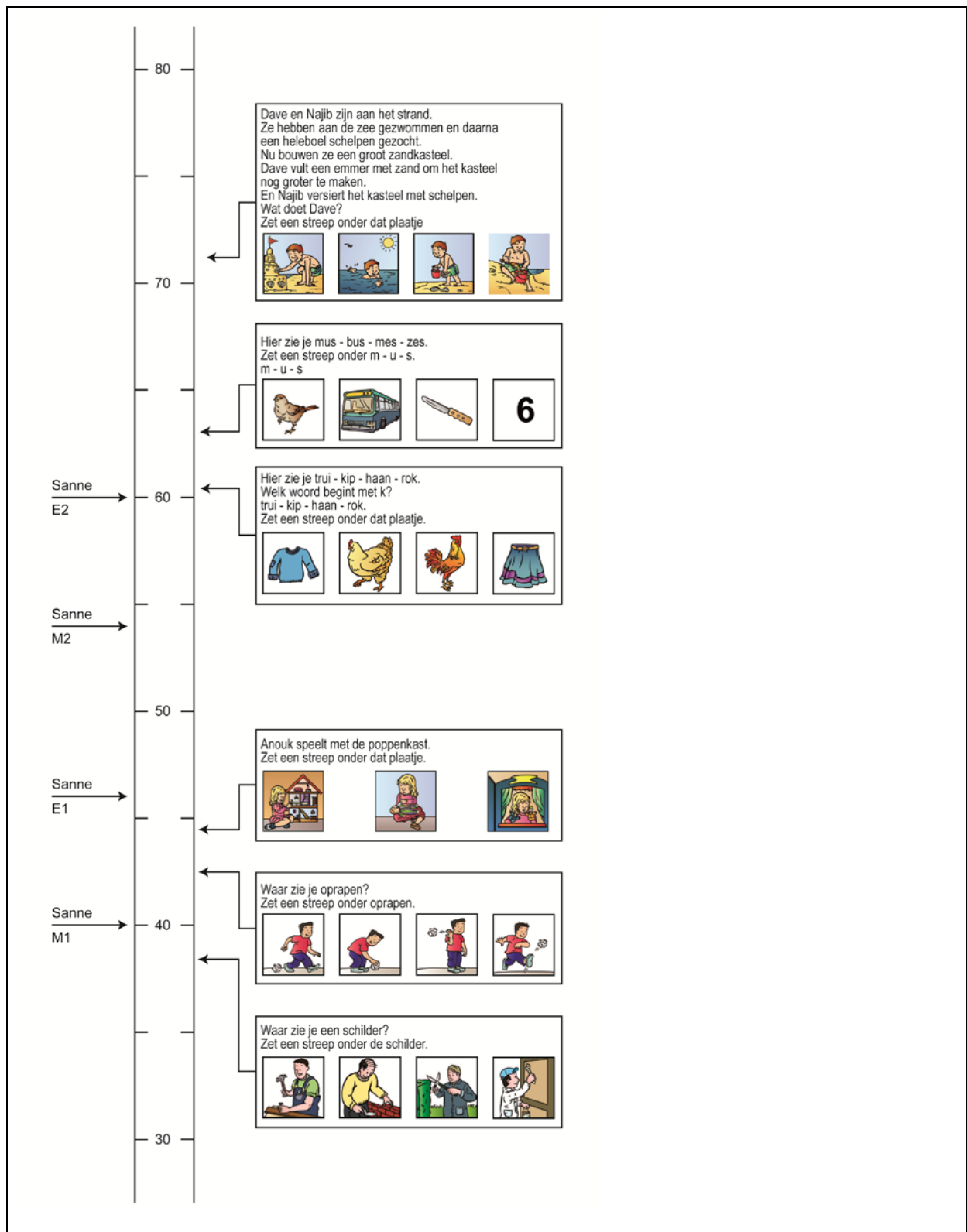
Vaardigheidsschaal

In figuur 1 is ter illustratie een voorbeeld opgenomen van een gedeelte van de vaardigheidsschaal Taal voor peuters en kleuters.

Aan de rechterkant van de figuur zijn enkele opgaven uit de toetsen opgenomen. Sommige opgaven op de schaal liggen vlak bij elkaar, omdat ze ongeveer even moeilijk zijn. Andere opgaven liggen ver uit elkaar, omdat de ene opgave veel moeilijker is dan de andere. Hoe hoger de opgaven op de schaal liggen, hoe moeilijker de opgaven zijn en hoe meer vaardigheid een kind nodig heeft om de opgaven succesvol op te kunnen lossen. Aan de linkerkant van de schaal is de score van een kind op verschillende toetsen Taal voor kleuters opgenomen. Deze toetsen zijn op vier momenten afgenomen: M1 (halverwege groep 1), E1 (eind van groep 1), M2 en E2. Om de scores op deze qua inhoud, omvang en moeilijkheidsgraad van elkaar verschillende toetsen te kunnen vergelijken, wordt het aantal goed (de toetsscore) van een kind omgezet in een getal op de schaal Taal voor peuters en kleuters: de vaardigheidsscore. Hoe hoger de vaardigheidsscore is, hoe groter de vaardigheid van een kind op dat onderdeel is. De schaal Taal voor peuters en kleuters heeft dus een dubbele functie: de opgaven kunnen er naar moeilijkheid op worden gerangschikt én de vaardigheid van de kinderen kan er op worden aangegeven. Daardoor kunnen we op de schaal zien wat kinderen met een bepaalde vaardigheid zoal kunnen.

Van elke opgave is op de schaal af te lezen hoe vaardig een kind moet zijn om met een grote kans op succes die opgave goed te maken. Een grote kans op succes definiëren we als gemiddeld minstens acht van de tien opgaven van dit type goed maken, dat wil zeggen een kans van 80%. We spreken dan van een goede beheersing.

Figuur 1 Vaardigheidsschaal Taal voor peuters en kleuters

Doorgaande lijn en overdracht van peuters naar kleuters

De peuter- en kleutertoetsen voor Taal en Rekenen van Cito zijn volledig op elkaar afgestemd. De scores op de verschillende toetsen kunnen daardoor met elkaar vergeleken worden. Met deze doorgaande lijn kan de ontwikkeling van een kind vanaf driejarige leeftijd gevolgd worden van de peuterspeelzaal of het kinderdagverblijf tot en met groep 2 van de basisschool. Als peuters naar de basisschool gaan kunnen leidsters (en met 'leidsters' bedoelen we ook pedagogisch medewerkers) de toetsresultaten samen met andere belangrijke informatie over de ontwikkeling van een peuter gebruiken bij de overdracht. De leidster informeert hiermee de leerkracht van de nieuwe groep over de ontwikkeling van de peuter tot nu toe. Dit geeft de nieuwe leerkracht direct handreikingen om aan te sluiten bij het niveau van het kind. Dat draagt bij aan een ononderbroken ontwikkeling.

Het komt regelmatig voor dat het kinderdagverblijf of de peuterspeelzaal waar een kind vandaan komt niet hetzelfde volgsysteem gebruikt als de basisschool waar het kind naar toe gaat. In dat geval is het niet mogelijk om de doorgaande lijn te volgen. Maar er kan natuurlijk wel informatie overgedragen worden naar de basisschool. Dat kan informatie zijn die verkregen is met behulp van één of meerdere andere evaluatie-instrumenten en/of door informatie uit de dagelijkse observaties van de leidster. Relevante informatie kan de leidster op een overdrachtsformulier noteren en meegeven voor de leerkracht van de basisschool.

Het overdragen van informatie is overigens niet alleen aan de orde wanneer een peuter de overgang naar de basisschool maakt. Een kleuter kan in de periode dat hij in groep 1 of 2 zit ook overstappen van de ene naar de andere school. Ook dan is het bijzonder nuttig dat de huidige leerkracht de nieuwe leerkracht kan informeren over de ontwikkeling van de kleuter door informatie daarover over te dragen.

Opbrengstgericht werken: zelf realistische doelen stellen

Met opbrengstgericht werken werkt de leerkracht gericht aan doelen die ze met haar groep wil bereiken. Ze sluit daarbij aan bij de onderwijsbehoefte van ieder kind en stelt hoge, maar tegelijkertijd wel **realistische** doelen. Want opbrengstgericht werken is vooral: het optimale uit alle kinderen halen!

Door toetsresultaten te analyseren en te interpreteren kan de leerkracht het onderwijs aan de kinderen verfijnen en verbeteren. De toetsresultaten vormen maar één deel van de puzzel. De leerkracht beschikt over meer informatie uit verschillende bronnen – leerlingkenmerken, dagelijkse observaties, observatie-instrumenten, methodegebruik – om het beeld compleet te maken. En dat complete beeld is de basis voor opbrengstgericht werken, waarbij de leerkracht **zelf** doelen stelt!

Zie ook de websites van **SLO** en **School aan zet**:

<http://www.slo.nl/primair/themas/opbrengstgericht/>

<http://www.schoolaanzet.nl/primair-onderwijs/opbrengstgericht-werken/>

3 De inhoud van toetsen

Kerdoelen, referentieniveaus, tussendoelen en leerlijnen

Het onderwijsaanbod in het primair onderwijs en daarmee ook de inhoud van de meeste toetsen, is gebaseerd op de kerndoelen (<http://www.slo.nl/primair/kerndoelen/>) en referentieniveaus (<http://www.taalenrekenen.nl/>). De kerndoelen geven op hoofdlijnen wat kinderen aan het eind van de basisschool moeten kennen en kunnen, bijvoorbeeld op het gebied van de Nederlandse taal. Ze beschrijven echter niet **hoe** (op welke wijze) en **wanneer** (op welke momenten en in welke achtereenvolgende stappen) deze doelen bereikt kunnen worden. Handreikingen hiervoor zijn opgenomen in de beschrijvingen van de **tussendoelen** en **leerlijnen**. De tussendoelen en leerlijnen geven aan welke kennis, strategieën en houdingen kinderen zich eigen moeten maken. In de omschrijving van de tussendoelen wordt rekening gehouden met de verschillen die tussen kinderen bestaan. Kinderen verschillen namelijk in de mate waarin ze een tussendoel beheersen (het niveau) én in de tijd die zij nodig hebben om een tussendoel te bereiken (het tempo). De tussendoelen zijn dan ook niet afhankelijk van het formele jaarklassensysteem. Hooguit worden de tussendoelen geplaatst in bijvoorbeeld de onderbouw of een specifieke jaargroep. Dit moet worden opgevat als een aanwijzing van de periode waarin de doelen het best kunnen worden nagestreefd.

Voor meer informatie over de tussendoelen en leerlijnen verwijzen we naar:

- <http://www.slo.nl/primair/themas/jongekind/doelen/>
- <http://tule.slo.nl/>
- <http://www.leerlijnentaal.nl/>
- <http://www.fi.uu.nl/rekenlijn/about.html>
- <http://www.expertisecentrumnederlands.nl/>
- <http://www.fisme.science.uu.nl/fisme/nl/>

De basis voor toetsen

Aan elke methode ligt een eigen leerlijn ten grondslag, gebaseerd op de beschikbare uitwerkingen van kerndoelen en tussendoelen. Aan elk doel uit de leerlijn koppelt de methode lesmateriaal om zo alle leerdoelen voldoende aan bod te laten komen en de kerndoelen te dekken. De leerlijnen van de methodes vormen de basis voor methodegebonden toetsen. Een leerkracht kan na het afnemen van een methodegebonden toets zien welke leerdoelen uit de afgelopen periode de kinderen beheersen en welke (nog) niet.

Ook methodeonafhankelijke toetsen zijn gebaseerd op de kerndoelen en de uitwerking daarvan in tussendoelen en leerlijnen. Bij het maken van deze toetsen wordt eerst een domeinbeschrijving, een beschrijving van het inhoudsgebied aan de hand van een lijst van leer- en vormingsdoelen, opgesteld. Deze beschrijving is gebaseerd op de kerndoelen basisonderwijs, de uitwerking daarvan in tussendoelen en leerlijnen, analyses van onderwijsmethodes en vakinhoudelijke en vakdidactische publicaties.

Moeten ze dat kunnen?

Soms geven leerkrachten aan dat ze de kleutertoetsen te moeilijk vinden voor de kinderen. Na doorvragen, blijkt dan dat ze ervan uitgaan dat alle kinderen bijna alle opgaven in de toetsen goed moeten kunnen maken. Het is echter een misverstand dat kinderen alle opgaven van een methode-onafhankelijke toets goed moeten kunnen maken. Toetsen uit een leerlingvolgsysteem zijn **géén** beheersingstoetsen. Er wordt niet verwacht (en het is ook niet de bedoeling) dat alle kinderen weinig tot geen fouten maken in de toets. Wat zijn het dan wel? Het zijn toetsen waarmee we de ontwikkeling van alle kinderen willen volgen én willen aangeven welke verschillende niveaus kinderen in een groep hebben. Om dat te kunnen, moeten de toetsen opgaven van verschillende moeilijkheidsgraad bevatten. Zo kunnen we kinderen die van elkaar verschillen in vaardigheid ook daadwerkelijk van elkaar onderscheiden. In de toetsen zitten daarom naast opgaven van 'gemiddelde' moeilijkheidsgraad ook opgaven die gemakkelijk zijn voor de meeste kleuters en opgaven die moeilijk zijn voor een flink deel van de kleuters.

Een voorbeeld ter verduidelijking:

Denk eens aan verspringen in een zandbak. Als de bak maar een halve meter lang is en een kind springt eroverheen, dan weten we niet hoeveel verder het kind kan springen. Met andere woorden, we kunnen de vaardigheid van het kind niet goed vaststellen. Als we dat wel willen, moeten we de bak langer maken.

Het kind kan dan laten zien hoe ver het precies kan springen.

Toetsontwikkelaars maken een geschikte 'bak' door bij een representatieve groep kleuters te kijken wat ze kunnen. Er zijn een paar kinderen die het einde van de bak halen. Maar dat betekent niet dat alle kinderen dat (moeten) kunnen!

4 Hoe gebruik je toetsen?

Do's en don'ts bij de afname van een toets

In de handleiding van een toets wordt beschreven op welke wijze je de toets het beste af kunt nemen. Hieronder geven we een lijst van de belangrijkste 'do's en don'ts'.

Do's:

- Zorg voor een prettige en ontspannen sfeer.
- Vertel de kinderen dat het niet erg is als ze iets niet weten. (Zie ook de aanwijzingen in de handleidingen bij de toetsen.)
- Geef kinderen een gevoel van zelfvertrouwen, bijvoorbeeld door ze complimentjes te geven.
- Stop met de toetsafname als een kind niet meer geconcentreerd is of zich niet prettig voelt. Op een later tijdstip (bijvoorbeeld de volgende dag) kan de toets afgemaakt worden of kan het nog een keer geprobeerd worden.
- Wacht met het afnemen van een toets totdat het kind minimaal 3 maanden op school zit.

Don'ts:

- Gebruik de term 'toets' niet tegen jonge kinderen.
- Verander de vragen niet.
- Help de kinderen niet om het goede antwoord te vinden. (Zie ook de aanwijzingen in de handleiding bij de toetsen.)
- Vertel niet wat het juiste antwoord is na het beantwoorden van een vraag.
- Keur foute antwoorden niet alsnog goed als je denkt 'maar dat kan hij best wel'. (Volg altijd de aanwijzingen van de uitgever van de toets op.)
- Neem een toets **niet** af bij kinderen die duidelijke, niet weg te nemen weerstanden vertonen.
- Neem een toets **niet** af bij kinderen die de Nederlandse taal nog onvoldoende spreken (tenzij de toets specifiek voor deze doelgroep is bestemd).

Signaleren, analyseren, handelen

Meestal doorloopt de leerkracht bij het toetsen drie fasen.

De eerste fase, het **signaleren**, start met het afnemen en nakijken van de toetsen. De resultaten daarvan worden vaak verwerkt tot leerlingrapporten. In dit type rapport wordt de ontwikkeling van een kind veelal grafisch weergegeven. Het is een handig hulpmiddel bij het interpreteren van de resultaten, maar bijvoorbeeld ook tijdens een gesprek met ouders.

De tweede fase is het **analyseren**. Constateert de leerkracht dat een kind – en dat geldt zowel voor vaardige als minder vaardige kinderen – onvoldoende vooruitgaat of een lage score haalt, dan stelt ze vast op welk vlak het kind precies problemen heeft. Onder meer door aanvullende informatie te verzamelen. Nadat het probleem goed in kaart is gebracht, bepaalt de leerkracht welke acties ze moet ondernemen. Hiermee begint de laatste fase: het **handelen**. In deze fase biedt de leerkracht gerichte hulp. Daarbij kan ze gebruikmaken van aanwijzingen en suggesties in de handleiding van de toets of in andere publicaties, bijvoorbeeld hulpprogramma's of de eigen methode.

Door op een volgend afnamemoment weer de toets af te nemen, kan de leerkracht bepalen welk **effect** haar aanpak heeft gehad (**evalueren**). Dan begint ze weer aan een nieuwe cyclus van signaleren, analyseren en handelen.

Interpretatie toetsresultaten

Terug naar het voorbeeld in figuur 1. Medio groep 1 beheerst Sanne alleen de onderste opgave goed; de vijf andere opgaven worden op dat moment matig of onvoldoende beheerst. Een half jaar later, eind groep 1, is de vaardigheid van Sanne toegenomen en beheerst zij ook de opgaven over 'oprapen' en 'de poppenkast'. Als voor elk afnamemoment ook de scores van een landelijke vergelijkingsgroep op de schaal zouden worden afgebeeld, kan ook de relatieve positie van Sanne in vergelijking met leeftijdgenoten worden bepaald. Op deze manier wordt het mogelijk de score van een kind op drie manieren te interpreteren:

- **Ten opzichte van zichzelf (self-referenced)**

De mate waarin het kind vooruit is gegaan kan worden vergeleken met de eerdere vorderingen van het kind. Belangrijke vragen zijn dan: Is vooruitgang in de afgelopen periode te vergelijken met vooruitgang in daaraan voorafgaande periodes? Is er (nog steeds) sprake van groei of stagneren de vorderingen van het kind?

- **In vergelijking met leeftijd- of groepsgenoten (normgericht)**

De vorderingen van het kind kunnen worden vergeleken met de vorderingen van andere vergelijkbare kinderen, vaak groeps- of leeftijdsgenootjes. Belangrijke vragen zijn dan: Hoe valt de vergelijking met de andere kinderen uit het land over een langere periode uit? Wordt een eventuele achterstand (of voorsprong) steeds groter of zien we dat het kind zijn achterstand inloopt (of dat zijn voorsprong afneemt)?

- **In relatie tot de te realiseren doelen (domein- of inhoudsgericht)**

Op basis van de positie van het kind op de vaardigheidsschaal kunnen conclusies worden getrokken over de mate waarin het kind zich de betreffende vaardigheid heeft eigengemaakt. Ook kan worden nagegaan in hoeverre een kind de gestelde tussen- en einddoelen bereikt als hij zich in hetzelfde tempo blijft ontwikkelen. Daarnaast zijn analyses mogelijk om vast te stellen of er specifieke onderdelen van de leerstof zijn die om extra aandacht vragen of waarin de leerling juist voor loopt.

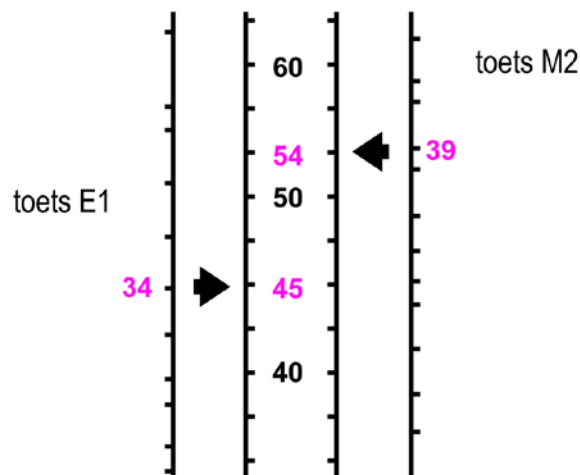
Hieronder geven we aan de hand van een voorbeeld weer hoe toetsresultaten uit Taal voor kleuters geïnterpreteerd kunnen worden.

Een voorbeeld: toetsresultaten van Sanne

Taal voor kleuters E1	Aantal goed: 34
Taal voor kleuters M2	Aantal goed: 39

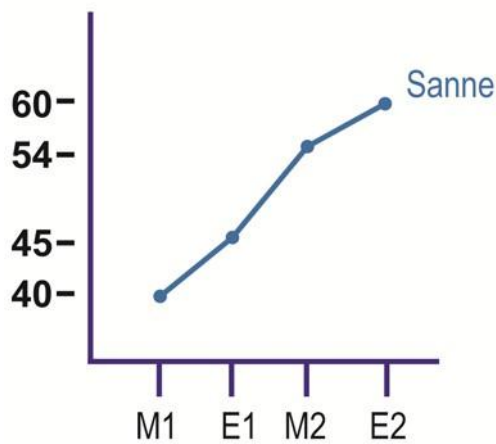
Als we kijken naar de scores van Sanne, wat kunnen we daar dan over zeggen? Is Sanne vooruitgegaan? Op basis van de hierboven gepresenteerde gegevens kunnen we dat niet zien. We weten namelijk niet of de toets voor groep 1 en de toets voor groep 2 vergelijkbaar zijn qua aantal vragen en qua moeilijkheid. De toets voor groep 1 bevat minder opgaven (48 stuks) dan de toets voor groep 2 (60 stuks). Om die reden is een vergelijking op basis van het aantal goed niet mogelijk. Stel dat de toetslengte wel gelijk is. Dan nog kunnen we niet bepalen of Sanne vooruit is gegaan. We weten namelijk niet of de groep 1-toets net zo moeilijk is voor kinderen in groep 1 als de groep 2-toets voor kinderen in groep 2. Misschien bevat de groep 1-toets wel relatief moeilijke opgaven en de groep 2-toets relatief makkelijke opgaven. Om dit 'probleem' op te lossen worden de ruwe toetsscores (het aantal goed) op de twee toetsen omgezet naar scores die wel vergelijkbaar zijn over de toetsen heen, namelijk de vaardigheidsscores.

Figuur 2 Omzetting van aantal goed naar vaardigheidsscore

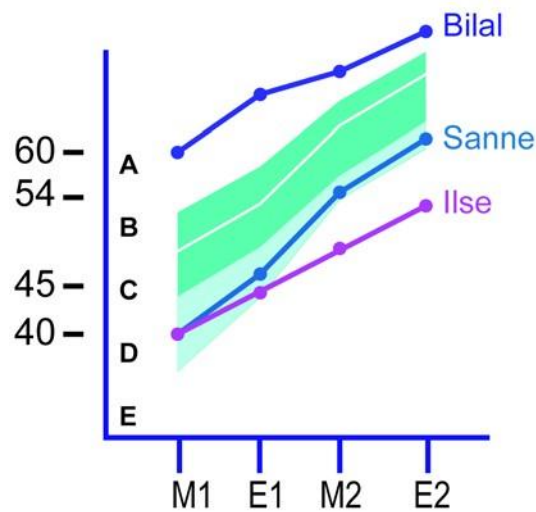
Na omzetting van de ruwe toetsscores naar vaardigheidsscores zijn de resultaten over de toetsen heen vergelijkbaar. Dit laat figuur 2 zien. In figuur 3 is een leerlingrapport opgenomen waarin de vaardigheidsscores van Sanne op meerdere momenten zijn ingetekend. Daardoor kunnen we zien hoeveel Sanne vooruit is gegaan. Op deze manier kunnen we de ontwikkeling van de taalvaardigheid van Sanne volgen.

Figuur 3 Leerlingrapport Sanne

Uit dit leerlingrapport blijkt dat Sanne in de periode medio groep 1 (M1) tot en met eind groep 2 (E2) vooruit is gegaan. Haar (receptieve) taalvaardigheid is gegroeid. Maar hoe doet Sanne het ten opzichte van haar leeftijdsgenootjes? Dat kunnen we aan figuur 3 niet zien. We hebben een interpretatiekader nodig om daarover een uitspraak te kunnen doen. De niveau-indelingen A t/m E en I t/m V bieden zo'n **interpretatiekader**. En dat is ook alles wat de niveau-indelingen zijn: een interpretatiekader en niets meer of minder. De vaardigheidsniveaus zijn **niet** bedoeld als een label dat we op de kinderen plakken of als een waardeoordeel, zoals bijvoorbeeld een rapportcijfer of een waardering in termen van voldoende-onvoldoende.

Figuur 4 Interpretatiekader toetsresultaten

In figuur 4 is de ontwikkeling van drie verschillende leerlingen afgezet tegen de normgroep. De normgroep is een grote representatieve landelijke steekproef van leerlingen waarbij de toetsen in een onderzoek zijn afgenomen. De leerlingen van de normgroep zijn ingedeeld in vijf niveaugroepen. Nu kunnen we de ontwikkeling die Sanne doormaakt niet alleen interpreteren ten opzichte van haarzelf (ze groeit flink, gaat goed vooruit), maar ook ten opzichte van haar leeftijdsgenootjes. Daaruit blijkt dat Sanne van M1 tot en met E2 tot de 15% kinderen behoort die ruim onder het landelijk gemiddelde scoren (vaardigheidsniveau D). Binnen haar niveau ontwikkelt zij zich goed (stijgende lijn binnen vaardigheidsniveau D). Ze lijkt het gezien haar mogelijkheden goed te doen. Op het eerste gezicht lijkt een nadere analyse van haar resultaten niet nodig. Maar deze conclusie baseren we hier alleen op het toetsresultaat, omdat we in dit voorbeeld niet beschikken over andere gegevens waarover een leerkracht wel beschikt. Die moeten normaal gesproken uiteraard meegewogen worden. Natuurlijk is het wel van belang om een kind als Sanne goed in de gaten te houden. Enerzijds omdat het haar meer moeite kost om te leren dan een 'gemiddeld' kind. Anderzijds is het goed om ambitieuze, maar tegelijk wel reële verwachtingen te hebben ten aanzien van haar prestaties (en haar de kans te bieden om eruit te halen wat erin zit).

In figuur 4 zijn ook de resultaten van twee andere kinderen opgenomen. Hoe kunnen we die resultaten interpreteren? Bij Ilse zien we net als bij Sanne een stijgende lijn. Ilse groeit dus qua taalvaardigheid. Leggen we het interpretatiekader over haar resultaten heen, dan zien we dat Ilse minder hard vooruitgaat dan andere kinderen met een vergelijkbaar startniveau in groep 1. Haar achterstand ten opzichte van haar leeftijdsgenootjes wordt groter, maar ze groeit ondertussen wel in haar eigen tempo. In het voorbeeld van Ilse zien we ook dat een daling in vaardigheidsniveau (in dit geval van D naar E) niet per definitie betekent dat het kind niet groeit. Bij Ilse is geen sprake van een stagnerende ontwikkeling (vlakke lijn) of achteruitgang (dalende lijn). Maar omdat Ilse wel in vaardigheidsniveau achteruitgaat is het goed om haar resultaten nader te analyseren en te bekijken of daar een verklaring voor te vinden is. Wellicht biedt dat de leerkracht aanknopingspunten om haar ontwikkeling verder te stimuleren.

Groei

De ontwikkeling (groei) die een kind doormaakt, kan met de toetsen uit het Cito Volgsysteem primair en speciaal onderwijs op twee manieren worden geïnterpreteerd:

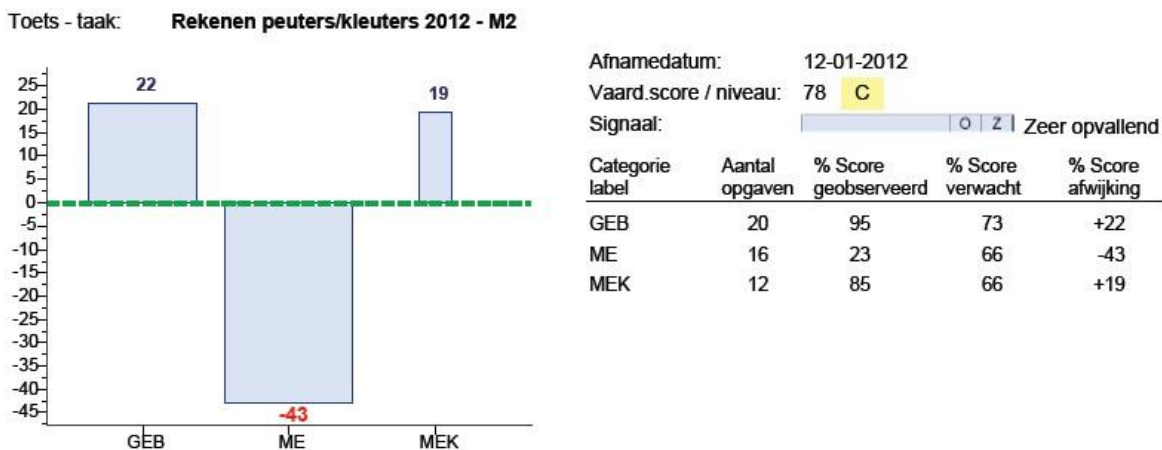
- Als de leerkracht wil weten of het kind ten opzichte van zichzelf is gegroeid, kijkt ze naar de vaardigheidsscores. Een stijgende lijn geeft groei weer, een vlakke lijn geeft een stagnatie in de groei weer, een dalende lijn geeft een achteruitgang weer.
- Wil de leerkracht weten hoe het kind zich ontwikkelt ten opzichte van leeftijdsgenootjes (de normgroep), dan kijkt ze naar de vaardigheidsniveaus. Aan de ene kant geeft dat informatie over wat een specifieke vaardigheidsscore betekent (is een vaardigheidsscore van bijvoorbeeld 45 een hoge, gemiddelde of lage score). Aan de andere kant kan de leerkracht zien of het kind zich even snel ontwikkelt als vergelijkbare kinderen. Door de resultaten in een grafiek weer te geven, ziet de leerkracht snel wanneer een kind zich sneller of minder snel ontwikkelt dan leeftijdsgenootjes. In een grafiek kan de leerkracht namelijk ook het verschil zien tussen bijvoorbeeld een 'hoge C' en een 'lage C'.

Tot slot kijken we nog even naar Bilal: stijgende lijn, steeds vaardigheidsniveau A. Bilal groeit ten opzichte van zichzelf en scoort ten opzichte van zijn leeftijdsgenootjes erg hoog. Niks aan de hand? Of misschien in dit geval ook verder kijken? Misschien heeft Bilal wel extra uitdaging nodig?

In bovenstaand voorbeeld hebben we alleen gekeken naar het resultaat op de 'totale' toets. De leerkracht kan ook nog een stapje verder gaan: het toetsresultaat analyseren op categorieniveau. Dit kan bijvoorbeeld met de **categorieënanalyse** in het Computerprogramma LOVS. Met een categorieënanalyse kan de leerkracht nagaan of kinderen op een bepaald onderdeel meer (of minder) fouten maken dan op grond van hun algemene vaardigheidsniveau verwacht mag worden. Daarbij wordt aangegeven of dat een klein verschil is dat aan toeval kan worden toegeschreven of dat het een betekenisvol verschil is. In dat laatste geval kan de leerkracht gericht kijken hoe ze haar aanbod nog beter kan laten aansluiten op de vaardigheid van de leerling.

In figuur 5 is een voorbeeld van een categorieënanalyse opgenomen van een kind met een 'Zeer opvallend' profiel. Dit betekent dat er bij dit kind sprake is van een betekenisvol verschil tussen de waargenomen en verwachte scores.

Figuur 5 Categorieënanalyse met Computerprogramma LOVS

Hoe 'lees' je de categorieënanalyse uit figuur 5?

- De hoogte van een staaf bij een categorie geeft het verschil aan tussen de behaalde (gewogen) score op die categorie en de verwachte score van kinderen met ongeveer dezelfde vaardigheidsscore. In het voorbeeld presteert het kind op de categorieën Getalbegrip en Meetkunde boven verwachting (respectievelijk 22% en 19%), maar op Meten (MET) presteert het kind ver onder verwachting (-43 in rood als signaal dat de score ver onder verwachting is).
- Het volledig gevulde gedeelte in het grafiekje achter Signaal geeft aan dat het kind een Zeer opvallend profiel heeft.
- Uit de combinatie van de twee punten hierboven, leiden we af de leerkracht voor deze leerling mogelijk extra aandacht moet besteden aan Meten. Het is ook raadzaam om eens te kijken hoe de andere kinderen van deze groep presteren op de categorie Meten.

Een profiel kan Niet opvallend, Opvallend of Zeer opvallend zijn. Wanneer een profiel Opvallend of Zeer opvallend is, betekent het niet noodzakelijkerwijs dat er iets met dat kind aan de hand is. Het verdient wel aanbeveling om nader te kijken naar de categorieën waarop het kind – gezien zijn algemene vaardigheidsniveau – onder verwachting presteert. Omgekeerd betekent het signaal Niet opvallend niet noodzakelijkerwijs dat er niets aan de hand is. Want mogelijk dat uit de eerdere rapportages blijkt dat zijn vaardigheid nauwelijks is gegroeid of steeds meer achterblijft bij zijn groepsgenoten.

Naast de categorieënanalyse die met het Computerprogramma LOVS kan worden gemaakt, is er ook een handmatig in te vullen formulier waarmee de leerkracht de toetsresultaten kan analyseren op categorieniveau (te downloaden vanaf Cito Portal (<http://portal.cito.nl>): het **categorieënoverzicht**. Op dit rapport vergelijkt de leerkracht het totaal aantal goed per categorie met de signaalscore. Scoort een kind gelijk aan of lager dan de signaalscore, dan behoort het kind tot de twintig procent laagst scorende kinderen op deze categorie.

Figuur 6 Categorieënoverzicht (handmatig in te vullen)

Cito Volgsysteem primair onderwijs (LOVS)

Rekenen voor kleuters

Categorieënoverzicht M2

		Categorie		
		Getalbegrip	Meten	Meetkunde
Datum: _____	<i>maximumscore</i>	20	16	12
	<i>signaalscore</i>	9	6	4
Naam leerling:	Vaardigheids- score	Vaardigheids- niveau		
1				
2				

Zone van de naaste ontwikkeling

Leerkrachten willen met hun onderwijsaanbod aansluiten bij het vermogen van jonge kinderen om zich te ontwikkelen. Het is belangrijk om kinderen uit te dagen op hun eigen niveau – in de 'zone van de naaste ontwikkeling' – zodat je de kinderen zo optimaal mogelijk in hun ontwikkeling kunt stimuleren. Dat is waar het om gaat in het onderwijs: goed inspelen op het niveau van de kinderen en alle kinderen uitdagen om zich te ontwikkelen. Toewerken naar hoge toetsscores is geen doel in het onderwijs. Toetsen zijn bedoeld als hulpmiddel. De resultaten op een toets bieden de leerkracht inzicht om de beste onderwijsaanpak voor ieder kind te realiseren.

Normgerichte interpretatie van toetsresultaten

'Het scoren van een toets levert een zogenoemde ruwe score op (toetsscore). Ruwe scores worden gedeeltelijk bepaald door de kenmerken van de toets, zoals het aantal opgaven, de keuze van de tijdslimiet, de moeilijkheidsgraad of de populariteit van de opgaven en de omstandigheden waaronder de toets is afgenomen. Dit zorgt ervoor dat ruwe scores moeilijk te interpreteren zijn. In het algemeen krijgt de ruwe score pas betekenis door deze te vergelijken met een norm.'

Bron: COTAN Beoordelingssysteem voor de kwaliteit van tests.

Om toetsresultaten beter te kunnen plaatsen, bieden toetssystemen vaak de mogelijkheid om de toetsresultaten normgericht te interpreteren. Bij een normgerichte interpretatie van toetsresultaten vergelijkt de leerkracht de score van een kind met de scoreverdeling van een referentiegroep om te bepalen hoe het kind scoort ten opzichte van andere kinderen waarmee een zinvolle vergelijking kan worden gemaakt. Vaak is dit een landelijke, representatieve groep van leeftijdsgenootjes. Dit type normen – **relatieve normen** – wordt bijvoorbeeld gebruikt in de toetsen van het Cito Volgsysteem primair en speciaal onderwijs. Bij het verwerken van de toetsresultaten uit dit toetssysteem maakt de leerkracht een keuze uit twee indelingen in vaardigheidsniveaus. Ze kiest voor de indeling I tot en met V of voor de indeling A tot en met E. Wat deze niveaus betekenen en wat het verschil is tussen de beide indelingen beschrijven we hieronder.

Om de resultaten van kinderen op de toetsen van het Cito Volgsysteem beter te kunnen interpreteren, is een indeling in vijf niveaugroepen gemaakt. Om te bepalen bij welke toetsscore (ofwel aantal goed) de vaardigheidsniveaus I t/m V of A t/m E horen, voert Cito normeringsonderzoeken uit. Toetsontwikkelaars bepalen dus niet op voorhand waar de grens tussen bijvoorbeeld vaardigheidsniveau C en vaardigheidsniveau B ligt. Ze kijken waar die grens ligt in de representatieve groep kinderen die aan het onderzoek hebben meegedaan. Simpel gezegd 'lezen ze de grenzen af' in de onderzoeksgegevens. Eerst zetten ze op basis van de resultaten de kinderen 'op een rij' van het minst vaardige kind naar het meest vaardige kind. Vervolgens splitsten ze die rij op in vijf groepen. Tot slot bekijken ze welke vaardigheidsscores horen bij de overgang van het ene groepje (het ene niveau) naar het andere groepje (het andere niveau).

I – V		A – E	
20% hoogst scorende leerlingen	I 20%	A 25%	25% hoogst scorende leerlingen
20% boven het landelijk gemiddelde	II 20%	B 25%	25% ruim boven tot net boven het landelijk gemiddelde
20% landelijk gemiddelde	III 20%	C 25%	25% net tot ruim onder het landelijk gemiddelde
20% onder het landelijk gemiddelde	IV 20%	D 15%	15% ruim onder het landelijk gemiddelde
20% laagst scorende leerlingen	V 20%	E 10%	10% laagst scorende leerlingen

De indeling I t/m V is niet strenger dan de indeling A t/m E. Wel is de betekenis van de vaardigheidsniveaus anders. Waar vaardigheidsniveau A staat voor de 25% hoogst scorende kinderen, betekent vaardigheidsniveau I de 20% hoogst scorende kinderen. Het voordeel van de niveau-indeling I t/m V is dat de verschillende niveaugroepen ieder even groot zijn (ze bevatten evenveel kinderen). Daardoor is er sprake van een gemiddelde groep: groep III. Dit in tegenstelling tot de niveau-indeling A t/m E waar het gemiddelde tussen niveau B en C ligt. Hierbij staat C voor de groep kinderen (25%) die net onder tot ruim onder het landelijk gemiddelde scoort. Van de C-groep scoren sommige kinderen dus gemiddeld (hoge C), maar andere zeker niet (lage C).

Een ander voorbeeld van normgericht interpreteren, is het werken met percentielen. Een percentiel geeft aan welk percentage kinderen landelijk gezien hetzelfde of een lager 'aantal goed' op een toets heeft behaald. Percentielen lopen altijd van 1 tot 100. Het percentiel behorende bij het landelijk gemiddelde is 50. Als een kind een percentiel boven de 50 heeft, scoort het boven het landelijk gemiddelde². De niveaugroepen I t/m V kunnen gemakkelijk 'vertaald' worden naar percentielen en omgekeerd, zie onderstaand schema.

Vaardigheids-niveau	Percentiel	Betekenis
I	81-100	ver boven het gemiddelde
II	61-80	boven het gemiddelde
III	41-60	gemiddeld
IV	21-40	onder het gemiddelde
V	0-20	ver onder het gemiddelde

Ons bestuur vindt dat alle kinderen een A- of B-score moeten halen. Wat vindt Cito hiervan?

In veel gevallen is dat geen realistisch streven. De niveaus A t/m E geven aan hoe goed de kinderen scoren ten opzichte van de landelijke normgroep. Niveau A staat voor de 25% hoogst scorende kinderen, niveau B voor de 25% kinderen die net tot ruim boven het landelijke gemiddelde scoren. Als een bestuur van de leerkrachten vraagt dat alle leerlingen vaardigheidsniveau A of B behalen, betekent dit dat het wil dat alle kinderen boven het landelijk gemiddelde scoren. Dat kan een realistische doelstelling zijn voor die scholen die een uitzonderlijke leerlingenpopulatie hebben. Maar voor de meeste scholen is zo'n doelstelling te hoog gegrepen. Stel de school heeft een gemiddelde leerlingpopulatie, dan mag de school verwachten dat (minimaal) 50% van de leerlingen niveau A of B behaalt. Of nog beter: dat de gemiddelde vaardigheidsscore van de leerlingen (minimaal) gelijk is aan het landelijk gemiddelde. Uiteraard is het prima om naar een hogere score te streven. Dat is ook het doel van veel onderwijsverbeteringsprojecten. Maar stel dan wel een **realistisch** doel. Niets is zo demotiverend als het werken met een doelstelling die nooit gehaald kan worden.

² Deze uitspraak behoeft enige nuancering. Percentiel 50 heeft namelijk betrekking op de mediaan en deelt de groep leerlingen precies in tweeën: de ene helft scoort hoger, de andere helft lager. De mediaan is alleen precies gelijk aan het gemiddelde in een symmetrische verdeling (zoals de normaalverdeling).

Ouders informeren

Leerkrachten hebben regelmatig contact met de ouders van de kinderen in hun klas: bij het ophalen en wegbrengen van hun kinderen, soms tussendoor telefonisch of via de mail en vaak twee keer per jaar tijdens een 'tienminutengesprek'. Tijdens zo'n 'tienminutengesprek' bespreekt de leerkracht met de ouders hoe hun kind zich op school ontwikkelt. Voor de leerkracht is het belangrijk om ouders een zo compleet mogelijk beeld van de ontwikkeling van hun kind te geven. Dit beeld schetst ze op basis van informatie die ze uit verschillende bronnen heeft verzameld. Mogelijke bronnen zijn: dagelijkse observaties, gesprekjes met het kind, portfolio, methodegebonden toetsen, gestandaardiseerde observatie-instrumenten en methodeonafhankelijke toetsen. Als de leerkracht ook toetsresultaten wil gebruiken om te laten zien hoe het kind zich ontwikkelt, dan is het van belang dat de leerkracht zich realiseert wat het woord 'toets' bij ouders (en overigens soms ook bij leerkrachten zelf) kan oproepen. Mensen associëren toetsen al snel met stress en prestatiedruk, waarbij ze zich vaak niet realiseren dat volgtoetsen zoals de kleutertoetsen een heel ander doel en een heel andere werkwijze hebben dan bijvoorbeeld de examens die ze zelf aan het einde van hun middelbare schooltijd hebben gemaakt. Het is daarom belangrijk dat de leerkracht ouders uitlegt waarom bij hun kind één of meerdere toetsen worden afgenomen. Ze kan de ouders vertellen dat de toetsen voor haar een hulpmiddel zijn om hun kind goed te kunnen volgen in zijn ontwikkeling, de behoeftes van het kind in kaart te brengen en daar tijdig en gepast op in te spelen. Daarbij kan het ook heel nuttig zijn om de ouders inzicht te geven in hoe zo'n toetsafname bij kleuters gaat. De leerkracht kan bijvoorbeeld vertellen dat de kinderen een boekje met gekleurde plaatjes krijgen waarbij de leerkracht vragen stelt. Het kind beantwoordt de vragen door een plaatje in het boekje aan te strepen. (Eventueel kan de leerkracht een voorbeeld van een opgave laten zien ter illustratie.) Verder is het belangrijk dat de leerkracht vertelt dat ze de toets bij de kinderen niet als 'toets' introduceert maar als 'werken in een boekje' en dat ze daarbij een ontspannen sfeer creëert. Over het algemeen vinden de kinderen het leuk om in de boekjes te werken: ze vinden de mooie gekleurde plaatjes leuk en vinden het heel interessant dat ze in een boekje of soms ook op de computer mogen werken.

Als de leerkracht de toetsresultaten aan de ouders laat zien, is het belangrijk dat zij deze duidelijk toelicht, omdat er vaak misverstanden bestaan rondom toetsen en toetsresultaten. Ouders moeten weten dat bij toetsresultaten naar twee zaken wordt gekeken, namelijk het (huidige) niveau van het kind en de ontwikkeling die het kind heeft doorgemaakt. De leerkracht kan duidelijk maken dat 'ontwikkeling' en 'niveau' twee verschillende zaken zijn: een kind dat zich voldoende ontwikkelt op zijn eigen niveau heeft wellicht niet direct op een specifiek gebied extra ondersteuning nodig, maar kan wel over de gehele linie van het betreffende domein (bijvoorbeeld taal of rekenen) een zwakke leerling zijn. Daarnaast vragen de vaardigheidsniveaus A t/m E en I t/m V om een duidelijke toelichting. Deze niveaus zijn een handig hulpmiddel om kinderen te vergelijken met leeftijdsgenootjes, maar spreken niet voor zich en geven nauwelijks inzicht in de ontwikkeling van kinderen. Ouders kunnen bijvoorbeeld denken dat een kind dat bij twee opeenvolgende toetsmomenten beide keren een C-niveau behaalde niets heeft geleerd (niet gegroeid is). De leerkracht kan dan met behulp van de vaardigheidsscores laten zien hoe het kind zich ontwikkelt heeft ten opzichte van zichzelf.

Sommige uitgevers van toetsen stellen informatie beschikbaar aan scholen om ouders te informeren over de toetsen. Zie bijvoorbeeld de informatiefolder voor ouders 'Uw kind duidelijk in beeld' (Verder lezen en kijken).

Welke eisen stelt de inspectie aan scholen op het gebied van evalueren?

De inspectie kijkt vooral naar het handelen van de leerkracht en de school (zoals in opbrengstgericht werken): Wat doet de leerkracht / de school om de kinderen passend onderwijs te bieden? Daarin speelt evalueren een rol bij de beginsituatie én bij het volgen van de voortgang in de ontwikkeling. Zie ook de informatie eerder in dit artikel onder het kopje 'Opbrengstgericht werken: zelf realistische doelen stellen'. Van scholen wordt verwacht dat ze genormeerde instrumenten gebruiken om de ontwikkeling van de kinderen op belangrijke ontwikkelingsgebieden te volgen. Daarbij zijn de scholen vrij in de keuze van het instrument, dat minimaal één keer in de kleuterperiode moet worden ingezet. Meer informatie hierover is te vinden op de website van de onderwijsinspectie. Daar is onder andere het volgende te lezen.

Basisscholen volgen de vorderingen van leerlingen door gebruik te maken van toetsen en observaties. Hierdoor kan de school het onderwijs voor een leerling aan laten sluiten op het vermogen van deze leerling. Daarnaast kan een school vroegtijdig signaleren of een leerling extra zorg nodig heeft. Veel scholen gebruiken toetsen die bij het lesmateriaal horen, maar ook algemene toetsen. Met deze algemene toetsen kunnen scholen de prestaties van hun leerlingen vergelijken met leerlingen uit het hele land. Dit zegt niet alleen iets over de vorderingen van de leerlingen, maar ook over het onderwijs van de school. Scholen zijn overigens niet verplicht om toetsen af te nemen.'

Zie ook: <http://www.onderwijsinspectie.nl/onderwerpen/Toetsen+en+examens/Primair+onderwijs>

'Gedurende de kleuterfase leert een kind spelenderwijs allerlei basisvaardigheden: taal ontwikkelt zich, de woordenschat breidt zich uit en het fonemisch bewustzijn neemt toe. Ook sociale aspecten ontwikkelen zich, evenals grove en fijne motorische vaardigheden. Vormen van intentioneel en strategisch handelen worden in deze periode zichtbaar. Tegelijkertijd ontwikkelt de kleuter een zelfbeeld. Gelet op deze brede ontwikkeling in relatief korte tijd is het van belang dat leerkrachten oog hebben voor de voortgang in de ontwikkeling van kleuters. De inspectie hanteert in het toezichtkader vier indicatoren die zicht geven op de mate waarin het onderwijs voldoende aandacht heeft voor de voortgang in de ontwikkeling van jonge kinderen:

1. De leerkrachten volgen en analyseren systematisch de voortgang in de ontwikkeling van de leerlingen.
2. De leerkrachten in de groepen 1 en 2 gebruiken genormeerde instrumenten voor het volgen van de ontwikkeling van de leerlingen.
3. De resultaten van de leerlingen voor Nederlandse taal en voor rekenen en wiskunde liggen op het niveau dat op grond van de kenmerken van de leerlingenpopulatie mag worden verwacht.
4. De leerlingen doorlopen in beginsel de school binnen de verwachte periode van acht jaar.'

Zie voor een toelichting op deze indicatoren:

<http://www.onderwijsinspectie.nl/actueel/nieuwsbrieven/details/Toezicht+op+het+onderwijs+aan+jonge+kinderen.html>

'Welke eisen stelt de inspectie aan het toetssysteem bij scholen/voorzieningen voor nieuwkomers? Groep 1 en 2

1. minimaal een keer in de kleuterperiode een landelijk genormeerde toets mondelinge taal afnemen, waarvan in ieder geval het onderdeel woordenschat;
2. zo mogelijk: minimaal een keer in de kleuterperiode landelijk genormeerde toetsen voor het volgen van de taal- en rekenontwikkeling afnemen;
3. in ieder geval de taal- en rekenontwikkeling van kleuters volgen via een gestructureerd observatiesysteem.'

Zie ook: <http://www.onderwijsinspectie.nl/onderwijs/Primair+onderwijs/onderwijs-nieuwkomers#13>

5 Wat is de relatie met andere leergebieden op de pabo?

Evalueren is een essentieel onderdeel van het onderwijs en daarmee dus ook van de didactiek. In dit artikel hebben we beschreven dat evaluatie-instrumenten (zoals observatielijsten en toetsen) leerkrachten informatie geven over het verloop van het ontwikkelingsproces bij kinderen. Deze informatie levert de leerkracht input voor het onderwijsleerproces. Het goed kunnen omgaan met observeren en toetsen is van belang voor alle vakgebieden waarin de leerkracht kinderen in hun ontwikkeling begeleidt. Het is daarom belangrijk dat het onderwerp 'evalueren' goed verankerd is in het pabo-curriculum.

6 Verder lezen en kijken

Voor de tekst van dit artikel hebben we gebruikgemaakt van verschillende publicaties die eerder door Cito zijn gepubliceerd. Regelmatig hebben we daar teksten uit overgenomen. Voor de leesbaarheid hebben we er voor gekozen om op die plaatsen in de tekst niet steeds te verwijzen naar deze bronnen. We doen dat op deze plek in één keer. De publicaties van Cito waar we fragmenten uit overgenomen hebben, zijn:

- Breebaart, D. (red.) (2012). *Piramide-boek 1*. Arnhem: Cito. (Hoofdstuk 6 Evaluatie).
- Cito (2010). *Flyer 'Hoe komt een toets tot stand?'*. Arnhem: Cito.
- Cito (2011). *Begrijpend luisteren groep 3*. Arnhem: Cito. (Handleiding).
- Cito (2012). *Opbrengstgericht werken: zelf doelen stellen*. PO actueel, jaargang 2, nummer 2, oktober 2012, pagina 1.
- Cito (2012). *Drie vragen over ... Zin of onzin van toetsen*. PO actueel, jaargang 2, nummer 2, oktober 2012, pagina 2.
- Hollenberg, J., Lubbe, M. van der & Sanders, P. (red.) 2011. *Toetsen op school. Primair onderwijs*. Arnhem: Cito.
- Kamp, M. op den, Koerhuis, I. & Lansink, N. (2012). *Kleutertoetsen, moet dat nou? Do's en don'ts van toetsen bij jonge kinderen*. HJK, januari 2012, 12-15.
- Kamp, M. op den & Koerhuis, I. (2012). *Opbrengstgericht werken met Piramide. Maar dat doen we eigenlijk al!* HJK, december 2012, 22-25.
- Koerhuis, I. (2010). *Van welk kind is deze schaduw? De nieuwe toets Rekenen voor kleuters van Cito*. Volgens Bartjens, jaargang 30, 2012-2011, nummer 2, 4-7.
- Lansink, N. (2009). *LOVS Taal voor kleuters groep 1 en 2*. Arnhem: Cito.
- Lansink, N. & Hemker, B. (2010). *Wetenschappelijke verantwoording van de toetsen Taal voor kleuters voor groep 1 en 2 uit het LOVS*. Arnhem: Cito.
- Lansink, N., & Kamp, M. op den (2012). *Cito Volgstelsysteem jonge kind. Zeven vragen over de peutertoetsen*. Management Kinderopvang, februari 2012, 20-21.
- Lansink, N. & Koerhuis, I. (2013). *Ja, mijn groepje kleuters met een A (of I)! En nu?* Praxis Bulletin (30), 5, 27-31.
- Sanders, P. (red.). 2011. *Toetsen op school*. Arnhem: Cito.

Downloads via:

- http://www.cito.nl/Onderzoek%20en%20wetenschap/achtergrondinformatie/voorschoolse_educatie.aspx
- http://www.cito.nl/Onderzoek%20en%20wetenschap/achtergrondinformatie/primair_speciaal_onderwijs/lvs_toetsen.aspx
- http://www.cito.nl/Onderwijs/Primair%20onderwijs/cito_volgstelsysteem_po/cito_volgstelsysteem_po_achtergrondinfo/toetsen_en_scores.aspx
- http://www.cito.nl/Onderwijs/Primair%20onderwijs/cito_volgstelsysteem_po/cito_volgstelsysteem_po_achtergrondinfo/informatie_ouders.aspx

Toetsen op school

'Het studieboek *Toetsen op School* behandelt in tien hoofdstukken het doel en de inhoud van toetsen, de betrouwbaarheid en validiteit van toetsscores, het vinden van informatie over toetsen en examineren, de constructie van gesloten vragen, open vragen en praktijktoetsen, het beoordelen van toetsscores en de kwaliteit van toetsen en examens.

Het studieboek is in de eerste plaats bedoeld voor docenten in opleiding, maar ook docenten die in de praktijk werkzaam zijn, kunnen er hun voordeel mee doen.

Het studieboek is een uitgave van Cito, onder redactie van Piet Sanders, verschenen in juni 2011.

Naast dit algemene hoofdbek zijn aanvullende publicaties verschenen over toetsen in primair onderwijs (2011) en voortgezet onderwijs (2012). De aanvullende publicaties voor middelbaar beroepsonderwijs en hoger onderwijs verschijnen later.

De webspacial op Toetswijzer bij Toetsen op school en de website van Cito geven toegang tot de elektronische versie van het studieboek en ondersteunen de inhoud van het boek met aanvullende informatie, zoals: bijlagen bij het boek, weblinks en software.'

Bron: *Toetswijzer*.

Zie ook:

- Informatie en downloads Toetsen op School op cito.nl: www.toetsenopschool.nl
- Special Toetsen op School op Toetswijzer:
<http://toetswijzer.kennisnet.nl/html/toetsenopschool/default.shtm>
- Sanders, P. (red.). 2011. *Toetsen op school*. Arnhem: Cito. Te downloaden via:
http://www.cito.nl/nl/onderzoek%20en%20wetenschap/toetsen_op_school.aspx
- Hollenberg, J., Lubbe, M. van der & Sanders, P. (red.) 2011. *Toetsen op school. Primair onderwijs*. Arnhem: Cito. Te downloaden via:
http://www.cito.nl/nl/onderzoek%20en%20wetenschap/toetsen_op_school/toetsen_op_school_po.aspx

Overig

- Castellijns, J., Segers, M. & Struyven, K. (red.) (2011). *Evalueren om te leren. Toetsen en beoordelen op school*. Bussum: Coutinho.
- Evers, A., Lucassen, W., Meijer, R. & Sijtsma, K. (2010). *COTAN Beoordelingssysteem voor de kwaliteit van tests*. Amsterdam: NIP/COTAN. Te downloaden via: <http://dare.uva.nl/document/179627>
- Inspectie van het Onderwijs (2010). *Toezicht op het onderwijs aan jonge kinderen*
<http://www.onderwijsinspectie.nl/actueel/nieuwsbrieven/details/Toezicht+op+het+onderwijs+aan+jonge+kinderen.html>
- Inspectie van het Onderwijs (2012). *Publicatie vve-rapporten op Toezichtkaart*.
<http://www.onderwijsinspectie.nl/actueel/nieuwsbrieven/details/publicatie-vve-rapporten-op-toezichtkaart.html>
- <http://www.onderwijsinspectie.nl/onderwijs/Voor-+en+vroegschoolse+educatie/Kwaliteit+vve+per+gemeente>
- Meijer, J. & Ledoux, G. (2011). *Gebruiksvriendelijke leerlingvolgsystemen in het primair onderwijs*. Amsterdam: Kohnstamm Instituut. Te downloaden via:
<http://www.kohnstammstituut.uva.nl/rapporten/pdf/ki849.pdf>

Relevante websites

- Beeld compleet. Website: www.beeldcompleet.nl
- Cito. Website: www.cito.nl
- Onderwijsinspectie. Website: www.onderwijsinspectie.nl
- Onderwijscontinuüm. Website: www.onderwijscontinuüm.nl
- Opbrengstgericht werken Website: www.slo.nl/primair/themas/opbrengstgericht
- School aan zet. Website: www.schoolaanzet.nl
- SLO Stichting leerplanontwikkeling. Website: www.slo.nl
- PO-raad. Website: www.poraad.nl
- Toetsgids: <http://toetswijzer.kennisnet.nl/main.asp?Sector=TG>
- Toetswijzer:
http://www.cito.nl/onderzoek%20en%20wetenschap/onderzoek/wet_onderzoek/toetswijzer.aspx